

כל נדרי ואסרי ושבועי וחרמי וקונמי וקנסי וקנויי דאנדרנא ודאשתבענא ודאחרימנא ודאסרנא על נפשנא. מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה ומיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה. בכלהון אסתרנא בהון כלהון יהון שרון שביקין שביתין בטילין ומבוטלין. לא שרירין ולא קימין. נדרנא לא נדרי ואסרנא לא אסרי ושבועתנא לא שבועות.

נדריים (כב.)

דתניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו מקריב עליו קרבן

ר"ן נדריים (שם)

הנודר כאילו בנה במה - בשעת איסור הבמות ונראה בעיני דלהכי מדמינן לה לבונה במה משום דסליק אדעתיה דנודר דמצוה קא עביד דרחמנא אסריה במילי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה וקאמר דטעי דאדרבה לבונה במה דמי דנהי דרחמנא אזהריה לאקרובי קרבנות בפנים אזהריה דלא לוסוף עלה לבנות במה ולהקריב בחוץ ה"נ נהי דרחמנא אסר עליה דברים האסורים כי מוסיף איהו אמאי דאסר רחמנא פשע כענין שאמרו בירושלמי בפרק פותחים לא דיך במה שאסרה תורה אלא שאתה אסר עליך דברים אחרים ושייך ביה נמי האי לישראל משום דנודר מתפסי בקרבן וכיון שאין קרבנו רצוי נמצא כבונה במה ומקריב בחוץ:

נדריים (נט.)

בשלמא קונמות מצוה לאיתשולי עליהן משום דרבי נתן דאמר רבי נתן כל הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו מקטיר עליה:

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת פקודי סימן יא

לפי שעלה משה להר ג' פעמים ועשה שם מאה ועשרים יום משה בסיון שעלה לשם עד יום הכפורים שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נאמר (שמות לב) וינחם ה' על מעשה העגל, אותו היום אמר לו סלחתי כדבריך... היום הזה תנחילנו סליחה לדורות, ובו ביום אמר לו הקב"ה כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טז) ...

ספר הכוזרי מאמר ראשון (אות צא - קיז)

חטאת העגל לא היה אפוא יציאה מעבודת אל מוציאם ממצרים כי אם עברה על אחת ממצותיו כי הוא ית' אסר את עבודת התמונות והם עשו להם תמונה היה עליהם להוסיף להמתין למשה ולא לעשות להם סמל מדעתם ולקבע מקום אליו יכוננו ולא לבנות להם מזבח ולהעלות עליו קרבנות כל זה בא להם בעצת האצטגנינים ובעלי הטליסמאות שביניהם אשר חשבו את עבודתם הם שהיו עובדים לפי הקשי הדמיון קרובה לעבודת האמת אולם דרכם בזה לא היתה כי אם כדרך הכסיל שהזכרנו למעלה אשר נכנס לאוצר תרופות של רופא והרג בני אדם באותן תרופות אשר קודם לכן היו מתרפאים בהן אכן העם לא חשב כלל כי על ידי מעשה זה הוא יוצא מעבודת האלוה **ולתפך לדעתם היה מעשה זה משום השתדלות יתר בעבודת האלוה** ולכן באו אל אהרון ואהרון ברצותו לגלות את מחשבותיהם הנסתרות סיע במעשה ולא נחשב לו הדבר לעוון כי אם בגלל הוציאו את חטא העם מן הכח אל הפעל והנה המעשה ההוא מוזר ומגנה בעינינו כי בזמננו בטלה עבודת התמונות אצל רב האמות אולם הדור ההוא היה מעשה כזה מקבל כי כל האמות היו עובדות תמונות ואלו היתה חטאתם בזה שכנו להם מרצונם בית מיוחד לעבודת האלוה וקבעוהו מקום לתפלתם והיו מקריבים בו קרבנות ומרכיבים לכבדו לא היה דבר זה זר בעינינו שכן אנחנו נוהגים כך היום לבנות לנו בתי תפלה לפי בחירתנו ולגדל כבודם וליחס להם ברכות שנתברכנו בהן ויש שאנו אומרים כי האלוה שוכן בתוכם ומלאכיו חונים סביבם ולולא היה דבר זה נחוץ לנו לשם שמירה על אחדות קהלנו היה מוזר מאד בעינינו כשם שהיה מגנה בעיני אבותינו כימי המלכים אשר מוחים ביד הקהל שרצה לבנות היכלות מיחדים לעבודת האלוה שהיו נקראים במות וטובי המלכים היו הורסים את ההיכלות ההם למען לא ינתן כבוד כי אם לבית אשר בחר בו האלוה ורק בדרך העבודה אשר צוה עליה ולעמת זה אותן התמונות שהתירן האלוה הכרוכים למשל לא נראו לעם כדבר מוזר ועם כל זה בא הענש על האנשים אשר עבדו את העגל ביום ההוא:

*עיין שבלי הלקט (סי' ש"ז) שמפרש כל נדרי ע"פ גמ' אלו ודו"ק

סלח נא על קל וחומר

יודיו רבנו נסים גאון, שחי לפני כאלף שנה בקירואן שבצפון-אפריקה, היה רבנו נסים גאון, שחי לפני כאלף שנה בקירואן שבצפון-אפריקה, היה תלמיד רב האי גאון ומרבותיו של הר"ף. הידוע מבין כתביו, הוא פירושו לשי"ס — הקרוי: "מפתח מעולי התלמוד" — שחלקים ממנו נדפסו "על הדף" במספר מסכתות (ברכות, שבת, עירובין). בין השאר, שמור בידינו גם נוסח יודיו שחיבר. יודיו זה, נאמר בסדר "יום-כיפור קטן" בערבי ראש-חודש, וכן על-ידי הספרדים ביוסלביה, בחזרת השי"ץ של שחרית. (אמנם בסידור רב עמרם גאון — ובחלק מהמחזורים — נכתב שהיודיו הוא משל רבנו נסים ראש ישיבת בבל, ואפשר שהוא זקנו של רבנו נסים הנזכר).

בְּקֶטַע האחרון של היודיו, אומר המחבר כך: "בְּמֵה אַקְדָּם פִּינֵד ה' אֱלֹקֵי, או מה רפואה אבקש ממך: בְּבֵן סוּרר וּמִרְהֵה לְעִשְׂתֵּי הָרַע בְּעִנְיֵךְ, בְּעֵבֶד מֵרֵד בְּאֻדוּנֵי, וּכְתַלְמִיד חוֹלֵק עַל רַבּוֹ". וכאן באה רשימה של חטאים: "אֵת אֲשֶׁר טִיהַרְתָּ — טִימְאוֹתַי, וְאֵת אֲשֶׁר טִימַמְתָּ — טִיהַרְתָּ; אֵת אֲשֶׁר הִתְרַתָּ — אֲסֻרַתִּי, וְאֵת אֲשֶׁר אֲסַרְתָּ — הִתְרַתִּי. וְבִהְמַשְׁךְ: מִשְׁפַּט אַחֲרוֹן זֶה מִבְּקֶשׁ בְּאוֹר: יִנְחַא, שֵׁישׁ לְהִתְוֹדוֹת עַל שִׁ"ת אֲשֶׁר הִחְמַרְתָּ — הַקְּלַתִּי; אִדָּם הַמְּקַל בְּמִקּוֹם שֶׁלֹּא הִלַּכְתָּ יֵשׁ לְחַמְרִי, צָרִיךְ וְדָאֵי לְהִתְוֹדוֹת עַל כֵּךְ. אֵךְ מַחֵ "אֵת אֲשֶׁר הַקְּלַתָּ — הִחְמַרְתִּי"; אִדָּם הַמְּחַמְרִי בְּמִקּוֹם שֶׁאֲפִשֶׁר לְהַקְּלָה, אֵזֵי אֲדַרְבְּהָ: תִּבְנוּ עַלֵי בְרַכָּה; מַה לְכֵךְ נוֹרָא בּוֹהָ; בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים כְּתַב ה"שׁוֹלְחַן-עֵרוֹךְ" שֶׁאֲפִשֶׁר לְהַקְּלָה וְלְסַמּוֹךְ עַל דְּעָה פְּלוּנִית, אֲבָל בְּרוּר שֶׁאִם אִדָּם יִחְמַר עַל עֲצָמוּ כְּדַעָה הַאוֹסֵר, תִּבְנוּ עַלֵי בְרַכַּת-טוֹב; מִדּוּעַ צָרִיךְ אֵיפּוֹא לְהִתְוֹדוֹת עַל כֵּךְ?

— אֲפִשֶׁר לְתַרְץ, שְׂרַבְנֵנו נְסִים, שֶׁהִיא פּוֹסֵק וּמוֹרֶה-הוֹרָאוֹת לְאֲחֵרִים, מִתּוֹדָה כֹּאן עַל שֶׁחַמְרֵי לְאֲחֵרִים שֶׁלֹּא כִדֵּן. כְּלוּמָר: אִם בִּהְלַכְתָּ נֹאמֵר שֵׁינְתָּ לְהַקְּלָה, וְהֵרַב מִמִּלֵּץ לְשׁוֹאֵל לְחַמְרֵי בְּדַעָה הָאֲחֵרֶת — זֶהוּ

סדר-תשובה לבעל-תשובה

האיגרת שלהלן, נשלחה על-ידי הגרש"ז אויערבך זצ"ל, אל הרב"ג אהרן הכהן רבינוביץ זצ"ל. הרב רבינוביץ — ששימש בתקופה מסוימת כמשיגי-כשרות באוניות "צים" — פגש באחת הנסיעות ביהודי, שביקש להתוות לו דרך לתשובה. בין השאר שאל, אם ראוי שיקברו עמו לאחר פטירתו, את הקבלות על כספי הצדקה שתרם בחייו.

הרב רבינוביץ הפנה את השאלה אל הגרש"ז, ולהלן מכתב תשובתו:

בעזריית' יד במרחשון תשל"ה

נָצוּ ה' שְׁלֵוֹ וּבְרַכָּה וְכִי"ט סֵלָה, לְמַעַלְת הַרְה"ג אַהֲרֹן הַכֹּהֵן רִבְנוּבִיץ שְׁלִיט"א אַחֲרֵי מִבּוֹא הַבְּרַכָּה לִיאוֹת, אֹדִיעוּ שְׁקִבְלָמִי מִכְּתָבוֹ וְהִנְנִי מְשִׁיב לֹו בְּקִיצוֹר: א. צְרִיכִים לְהִכִּיר אִשְׁתֵּי אֵת הָאִישׁ, בְּכַדִּי לְדַעַת לִנְכוּן אֵיךְ לְחַתְתָּהּ. אֵךְ מִבְּלִי לְדַעַת, הִנְנִי כּוֹתֵב דְּבָרִים אַחֲדִים: ב. בְּרֹאשׁ וּבְרֵאוֹשׁוֹנָה, יִתְנַהֵג מֵהַיּוֹם וְהִלָּאָה כִּיהוּדִי כֶּשֶׁר לְשִׁמּוֹר וּלְקִיּוּם כֹּל מַצּוֹת ד', דְּאוֹרֵייתָא וּדְרַבְנָן. וְאִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה, רְאֵה שֶׁתִּסְפּוֹר ז' נְקִיּוּם וּלְהַטְהֵר, אֲפִילוֹ אִם הִיא זְקֵנָה וּמְסוּלְקַת דְּמִים מִלְּפָנֵי הַרְבֵּה שָׁנִים. כִּי כֹּל זְמַן שֶׁלֹּא טַבַּחָה לְדָוִן, הִרִי הִיא כֹּל יְמֵיהָ בְּנִיזוּתָהּ, וּבְכֹל גִּיעָה שְׁנוּעָה בָּהּ עוֹבֵר בְּלֹא. ג. אִם הוּא יוֹדֵעַ אֵת הָאִנְשִׁים שֶׁגֵּרַם לָהֶם נֹזֵק אוֹ צַעַר, יִשְׁלַם לָהֶם וְגַם יִפְיִיס אוֹתָם. ד. לְחַתּוּדוֹת לְפָנֵי ה' בְּכֹל הַתְּפִלוֹת שֶׁל יְמוֹת-הַחֹל, וְלוֹמַר בְּכֹל יוֹם [אֵת] "יוֹם" הַתְּהִלִּים. גַּם יִבְכֶּה וְיִתְחַנֵּן לָד', שִׁמְחוּל לוֹ עַל כֹּל מַעֲשֵׂיו הָרָעִים. ה. לִיתֵן צִדְקָה בְּכֹל כּוֹחוֹ עִבּוֹר תְּלִמְיָד־חֲכָמִים עֲנִיּוּם, וּמוֹסְדֵי צִדְקָה וְחֹסֵד. ו. יִסְבִּיר לוֹ שְׁמוֹתֵר בְּאֵמַת לְהִנִּיחַ הַקְּבִלוֹת ע"י קְבֵרוֹ, אֲבָל זוֹהֵי שְׁטוּת; כִּי בְּשָׁמַיִם הֵלַל גַּלְוֵי וְיִדוּעַ, וְאֵין צוֹרֵךְ כֹּלל בְּקִבְלוֹת רְקוּבוֹת. ז. לְצוּם בְּכֹל הַצּוּמוֹת שְׁחִיבִים, אִם הוּא בְּרִיא. ח. לְסַנֵּף עֲצָמוּ בְּאֵחָת מִתּוֹתְרוֹת שֶׁהוּא מְאֹד אוֹהֵב אֵת זֶה: סִיגְרִיּוֹת אוֹ שׁוֹקוֹלֵד וּכְדוּמָה; מְהַמְוֹתוֹת שֶׁהוּא רְגִיל בָּהֶם, וְאִינִים נוֹתֵנִים פֶּחַ וּבְרִאוֹת לְגוֹף. ט. לְהֵאֱמִין שֶׁהַקִּבְיָ"ה מְוַחַל וְסוֹלַח. וְאֵף צָרִיךְ לְהַצְטַעַר עַל הָעֵבֶר, עִם כֹּל זֹאת יֵהָא לְבוֹ בְּטוֹחַ בְּדִי שֶׁהוּא מְוַחַל וְסוֹלַח, וְיִשְׁמַח וְיִוְדַע לָד', עַל זֶה שִׁזְכָּה לְתִשְׁבָּה כִּשְׁהוּא אִישׁ.

וְהִנְנִי כּוֹפֵל שְׁלֹו וּבְרַכָּה לְכַתִּי"ר, וְמַהֲרָה יַעֲרָה רוּחַ מִמְרוֹם וְתִימְלֵא הָאָרֶץ דַּעַת ה', וְתַחֲזִיגָה עֵינָיו בְּבִיאת גּוֹאֲל־צֹדֵק - אֲמֵן.

שְׁלַמָּה זְלַמֵּן אוֹיעֵרְבֵאָךְ.

במצווה יותר מחיוב התורה, יתחיל להאמין עם הזמן, שאין הכרח לעשות כדיוק כציווי התורה; וממילא, יבוא מאוחר יותר גם להפחית מהדרוש (תו"ת לדברי ד סק"א).

שינוי התורה חמור מפיקוח-נפש!

באיסור זה של שינוי התורה, ביארנו את הכרעתו של רבי זכריה בן אבוקולס, שלא להקריב את הקורבן בעל-המום שהביא בריקמצא בשם הקיסר, "שמא יאמרו" שבלי-מום כשרים להקרבה (גיט' נו. ו) וקרבים אחרים תמהו: הלא ידע רבי זכריה שבריקמצא ילך וילשין שהיהודים פזים לקיסר, ומסרבים להקריב את הקורבן ששלח; ואס"כ, פשוט הוא שפיקוח-נפש דוחה הלכה מהלכות קורבנות! — ותירצנו בשם הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שרבי זכריה לא חשש רק שפפועל יקריבו מעתה בעל-מום — שבוה, פשוט שפיקוח-נפש דוחה דיני קורבנות — אלא חשש ל"שמא יאמרו" מכאן ואילך שזהו דין התורה! שמא יבינו בטעות שהתורה מתירה להקריב בעל-מום, ו"יאמרו" כך לדורות בבתי-המדרש — ובכך תסולף התורה לעולם. עיוות נחצי כזה של התורה — אכן דוחה פיקוח-נפש! (שיחות לספר בראשית, עמ' רס. וראה שם, במה איפוא טעה רבי זכריה).

ואגב: הרי אין דבר שאינו רמוז בתורה (תעני ט.ו); התורה שנבראה קודם העולם, היא מעין מפה, בה ניתן לקרוא את כל העתיד להתרחש. היכן אס"כ רמוז בתורה, שבמעשה בריקמצא היה עליהם להקריב את הקורבן? הלא היה זה מאורע קרה-גורל לישראל ולעולם כולו, וחייבת להיות בתורה התייחסות אליו.

— חשבתי לומר כך, בסייעתא דשמיא: ראשית, יש לחפש בפרשה המדברת באיסור הקרבת בעל-מום (ויק' כב). והנה בסופה, מצוי פסוק המדבר בקורבן בעל-מום של גוי, ממש כענייננו: "ומיד בְּרֹזֵכַר לֹא תִקְרְבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֲלֹהֵי" (שם, כה) — היינו: למרות שבבמה מותר לברֵנֶה להקריב קורבן שמום באיברי, איסור הדבר בקורבן שיביא גוי לְמַשְׁכֵּן או לְמִקְדָּשׁ (רש"י, שם). הרמז אותו אנו מחפשים, מצוי במילה: "ומיד בְּרֹזֵכַר..". וכיצד?

— "מיד", מתפרש בחז"ל כמסירה מיד ליד: "או קנה מיד עמיתך" — דבר הנקנה מיד ליד, והיינו מטלטלין ולא קרקע (שם כה, יד; קיד' כו. ובדרך זו דרשה נוספת, בב"מ נו. ו) וכן למדו מ"יגול את החנית מיד

בחלט חלק מתפקיד הרב; אך אם החלכה מקילה, ומורה-ההוראה פוסק לשואל שעליו לחמיר, מן הסתם גרם לו בזה טירחה יתרה, הפסד ממוני, סבל גופני ואולי אף נפשי. על כך, ודאי שצריך הפוסק להתמודד כראוי.

החומרה שבחומרה יתרה

אבל נראה לומר, שבהחמרת-ישוא יש יותר מאשר עניין שבין אדם לחבירו. להחמיר שלא כדין — הוא חטא שבין אדם למקום. חייבים להישמר מאוד, שלא לסלף את תורתה' מכפי שנתנה. אם הדיון הוא שדבר מסויים מותר — חלילה לפסוק שעלפי התורה הוא אסור. כשם שאסור לסלף את התורה לקולא, אסור גם לסלף אותה לחומרא. אמנם לעצמו, יכול אדם להחמיר מעבר לדרישת התורה, ומצות "קדשים תהיו" אף מורה לכל אדם, לקדש עצמו במותר לו פנושאים מסויימים (ויק' יט, ב; יבמ' כ). כפי שביאר שם הרמב"ן. אך פשוט פנושא הנון הוראה להוסיף סייג, והמשיב אומר על המותר שהוא אסור עלפי התורה — הרי זה בבחינת: פל תוסיף. בדיוק כפי שאסור להפחית מדרישות התורה, כך אסור באותה מידה של חומרה, להוסיף על איסורה דבר: "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, ולא תגרעו ממנו" (דבר' ד, ב).

וביאר בזה הגר"א: מדוע חזר הכתוב ושנה מצווה זו: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו" (שם יג, א; אדרת אליהו, שם)? — אלא שהפסוק הראשון, מזהיר שלא להוסיף מצווה נוספת על התרי"ג; והפסוק השני מלמד, שאף אין להוסיף פרט בַּמצווה קיימת; וכגון הרוצה "להדר" במצות ארבעת המינים ולהוסיף מין חמישי, הרי זה עובר בלאו (ספרי, שם).

להוסיף על התורה הנפחית דבר שאינו, הוא איסור-תורה מפורש. ואם תקשה, מדוע באמת לא יורשה יהודי החש הכרת-טובה לה', להוסיף לאגודת הלולב גם פרט נדיר ביופיו? — משום הכלל: "כל המוסיף — גורע" (סנה' כט.ו); שְׁמִקּוּרוֹ, במה שאירע לְקוֹה בפרשת עֵי-הדעת. שכיוון שהוסיפה את איסור הנגיעה בעץ, מצא הנחש דרך להוכיח לה שהנגיעה אינה ממימה, וכך התערער גם חוסנו של איסור האכילה (רש"י שם. ועיין בהרחבה: שיחות לספר שמות, עמ' דש ואילך).

עוד הסבירו בעניין "כל המוסיף — גורע", שאם יתרגל אדם להוסיף

עבר יום כיפור
באותה מצווה בה החמרתני — כפי שפירשנו עד כה — אלא דווקא **בשאר**
 מצוות התורה שמלבדה. והחסבר הוא זה:
 מטבע בריאתו, האדם הוא בעל כוחות מוגבלים. יש קצבה וגבול
 ליכולתו, ולמעשים שהוא מסוגל לעשות. פירוש הדבר, שכאשר אדם
 מחמיר בעניין מסויים מעבר לדרישת ההלכה — יהיה זה **בהכרח** על
 חשבון עשייה אחרת בה הוא חייב.
 כי פירושה המעשי של חומרה, הוא השקעת כוח נוסף; שימת לב רבה
 יותר (סבלנות, בלשוננו); הוצאת ממון, ומשאבים רבים אחרים. כל אלה
 — יחסרו במצווה הבאה שעלינו לעשות: חומרה כזה — היא ללא ספק
 קולא באחר. חבורא "תקצב" את האדם בכוחות ובאמצעים הדרושים
 לעבודתו יתברך, וכל עבודה שאין בה צורך, גורעת מן המאגר האנושי
 המוגבל, ומובילה בהכרח להפרת האיזון שבין כל המרכיבים באדם.
 וניטול דוגמה פשוטה, לסבר את האוזן:

כל המוסיף — גורע!
 בתפילות שחרית ומנחה או אומרים את פרשת הקטורת, ומזכירים
 שאם המקפסים — היינו: המקרב אחד-עשר הספגנים שמהם רוקחים את
 אבקות הקטורת — חיסר אותם מכל ספגניה, חייב מיתה" (כריתות ו);
 אם במקום ליתן שבעים מנה של צרי בתערובת, הכניס רק ששים
 ותשעה מנה, חייב מי שיקטיר זאת מיתה.
 אך מה יהיה במקרה הפוך: המקפסם הוסיף באחד הספגנים; במקום
 שבעים מנה צרי, נתן שבעים ואחד מנה — האם גם במקרה זה חטא?
 מלשון חז"ל: "אם חיסר אחת... משמע לכאורה, שההקפדה היא
 דווקא על החיסרון. שאם-לא-כן, מדוע לא נאמר: אם חיסר או הוסיף
 אחת מכל ספגניה?
 — והתשובה פשוטה: ודאי שאסור גם להוסיף. כי תוספת באחד
 הספגנים, פירושה **הפחתה בשאר**: הפחתה, בתלקם היחסי של עשרת
 הספגנים הותרים שפתערובת: אם הקטורת היתה עשויה קמין אחד
 בלבד, אפשר היה לדון שאולי אין איסור בהוספה; אבל הקטורת היא
הרכבה של אחר-עשרה אבקות, שכל אחת חייבת לתרום משקל
 מסויים, בתוצר המוגמר שהוא ריח הקטורת. כאשר הצרי תורם משקל
 מסויים, והקימונו משקל מסויים, וכן הלאה, מתקבל הריח אותו ציוותה

קפב
 הפצרי", שגולה היא דווקא כשלוחקים מיד הבעלים (ש"ב כג, כא; ב"ק
 עט:). אס"כ, היה מתאים יותר לומר כאן: **ומאת פריזכר**; כי "מאת"
 היא מלה בעלת משמעות רחבה יותר, ובה נכלל גם מקרה בו הגוי עצמו
 בא וקורבן בעל-מום ביזו, וגם מקרה בו מגיע קורבן כזה **מאת הגוי**,
 היינו מטעמו, על-ידי שליח. כך למשל נאמר: "ומאת צדת בני ישראל יקח
 שני שערי עזים" (ויק' טז, ה) — הכתרה גדול אינו לוקח מיד ישראל,
 אלא מאתם.
 אלא שכאן רמזה התורה למקרהו של בריקמצא, בכותבה "ומיזו":
 אלא שכאן דווקא כאשר הגוי בא בעצמו להקריב, והקורבן נלקח
 ללמד, שדווקא כאשר הגוי בא בעל-המום שהביא. אבל
 ישירות "מיד פריזכר...", אז "לא תקריבו" את בעל-המום שהביא. ביד
 פעם אחת, לא יובא הקורבן "מיד" הגוי עצמו אלא **מאת הגוי**, ביד
 שליח (הוא בר-קמצא) — ואז יהיה עליכם להקריבו למרות המום.

הסבר שלישי
 אך נראה לומר הסבר שלישי, שלאחר עיון פנימי הריחו מתאים יותר
 ל"מאת אשר הקלף" — החמרתני".
 כי מה שאמרנו עד-כנה, אף שהוא אמת לאמיתה, שייך יותר ל"מאת אשר
 התרף" — אסרתני"; שיגוי וסילוף במצוות שלא כדיון, בכך שאומרים על
 מותר שהוא אסור. "מאת אשר הקלף" — החמרתני" לעומתו, אינו המצאת יחס
 מצווה חדשה מדעתי — בבהסבר השני שלעיל — כי אם המצאת יחס
 חדש בין המצוות הקיימות. ממילא, הבעיה אינה רק — בבהסבר
 הראשון שהבאנו — בהחמרה לאחרים, אלא גם באדם המחמיר
 לעצמו. הטעות שב"מאת אשר הקלף" — החמרתני", אינה מתמקדת

הערת העורך: דרד-קשיבה זו של הרב שלישי"א, מעיני ב"יששכר הכמה" של פסוקי
 היום וויק' כג): פסוק כ"ט מדבר באיסור האכילה: "כי כל הנפש אשר לא תענה...". והנה
 ופסוק ל' מדבר באיסור המלאכה: "וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה...". מדוע נסמך
 נכתב בפסוק ל"א: "כל מלאכה לא תעשו, הקמת עולם לדורותיכם". מדוע נסמך
 ביטוי זה דווקא לאיסור המלאכה, ולא לאיסור האכילה? וכי הענין, היום, אינו
 "קשה" שיש לקיימה ליעולם? — עונה ר' מאיר-שמחה זצ"ל: "אולי לרמז על
 יוספיפורים של חונכת בית-ראשון, שלא התענו בו", כמסופר ב"מ"ק ט' ע"א.
 היינו: כאן רמז המקרא שפעם אחת בתולדות ימי-ישראל, לא קיימים העם את
 עניי-היום.

התורה. אבל אם נחסיר באחד השמיים, וכן אם נוסף, יתערער אותו יחס ונקבל ריח אחר; ריח — אותו לא ציוותה התורה! וכן בנושא קרוב: גניית הלויים במקדש. נפסק ברמב"ם, שפגל-הנגינה המלווים את שירת הלויים, "אין פוחתין משני נבלים, ולא מוסיפין על שיעשה; ואין פוחתין משני חלילים, ולא מוסיפין על שנים-עשר; אין פוחתין משני חצוצרות, וכו'." (הלל כלי המקדש ג, ד) — כי כאמור: תוספת פגליל מסויים, תקטין את צלילי הפלים האחרים. וכי במה חטאה מרים הנביאה, כשטענה: "הרק אך במשה דבר ה'!! הלא גם פגו דבר" (במד' יב, ב). מרים לא הפחיתה בערכו של משה, אלא לא הבחינה שבעצם ההשוואה של "גם פגו דבר", יתערער ההבדל היחסי, הקיים בין משה לשאר הנביאים.

פשוט איפוא, שגם אם הוסיפו בקטורת, מתחייב המקטיר בנפשו.*

הערת העורך: ולכאורה, מה חמור כל-כך אם חסר מעט קטורת, עד שעגש הוא בנפשו; אם קל לא הקריב קטורת, ניחא; כי הקטורת מקפרת על לשונו-הרע, היוצר חציצה בין ישראל לבוראם; יש בה כוח נשגב מבינתו, לסילוק אותם כוחות שליליים החוצצים בינינו לשכינה (ערכ' טו). זוהר ב, ריט) וממילא, כשלא הקטיר כלל, נותר בעינו מצב נורא זה של פירוד. אך כשרק החסיר מעט בעבודה, האמנם חמור העניין עד כדי-כך?

— אלא שבעקבות דברי הרב שליט"א ב"שיחות לספר שמות" (שיחה כד) על הקפדות ערך חולת שיש בחטא הלשון, ובצירוף דבריו בשיחה זו, מותר איפוא לסות ולחבו, כיצד מתרחש אותו תיקון באמצעות הקטורת:

עצם הכנת הקטורת מסוגים שונים של מרכיבים, יש בה גם מעין תיקון חינוכי לישראל; ללמד, כיצד יש להתייחס אל כלל הקב"ה, המורכבת גם היא מסוגים שונים של אנשים. אותה תרכובת של אבקות שונות תהיה ריח נוחח לה, רק אם נשמר איזון נכון בין כל מרכיביה; איזון אותו קבע הבורא. אין לך רשות לחפזות פה-וא-זה מאחד המרכיבים, אפילו מדובר בקבנה שריחה רע; חלילה לחפזות בערכו של אדם מישראל, גם אם נראה לך ש"יריחו רע", כי אז מתערער האיזון ונגרם אותו פירוד קשה. התיקון הנעשה בקטורת, יסודו איפוא בשמירה קפדנית על חלקו של כל מרכיב, וממילא אם גרע מחלקו היחסי של אחד השמיים.

ולו במעט — פגע בנשמת-אמה של עבודת-הקטורת!
 באותה שיחה (עמ' שלא) הזכיר הרב שליט"א את הנמרא ב"יערכיו" (טו); שלכל הדעות יתכן תיקון יסודי ללשון-הרע — קוזה שיבטיח גם מנגנון-הגנה לבל תקבל הלשון בעתיד — רק בלימוד התורה; לשון-הרע, תקנתו בלשון המדברת "טוב לי תורת פיך". והנה בעת התיסוק בדברי הרב שליט"א, עלה בסידי רעיון

מעשר-כספים מכספי משיכת-יתר?
 כך הוא גם פגלל דיני-התורה. התורה מורכבת ממאות מצוות, היוצרות יחד מזיגה הקרויה: עבודת ה'. אם תשנה את היחסיות, אם תחמיר במצווה שיש באמת להקל בה, נמצא ממילא שהקלפת את החמור; כי עניין שהתורה רצתה שתחמיר בו, נראה כעת פקל-ערך לעומת החומרה שהידישת מדעתה. וזוהו כלל ידוע בחיי-המעשה: אם תחמיר פקל, לבטח תבוא להקל בחמור; כי המציאות מורה, שאי-אפשר להחמיר בכל. ונוזכיר מספר דוגמאות, בלי-נדר:

לימוד התורה. ללא ספק, זוהי המצווה החשובה ביותר; היחפץ חיים" עורך חשבון, על פיו מקיים אדם מאתיים מצוות-עשה בכל דקה של לימוד-תורה! והנה כשיגש אדם לקיים מצווה עליונה זו, ניצבים לפניו מספר נושאים חיוניים: תניך, גמרא בעיון, גמרא בבקיאיות, הלכה, ועוד, כשמספר השעות שהוא יכול להקדיש ללימוד אינו רב. מובן, שעליו לחלק את זמנו המועט בין כל נושאי הלימוד, ואם יחליט להרבות בנושא מסויים — יהיה זה בהכרח על חשבון הנושאים האחרים. לכן יש לשקול בכובד-ראש: מה דחוף יותר? האם ללמוד הרבה תניך ומעט גמרא, או שמא להיפך? ודאי מן הראוי, שיתיעץ בזה עם תלמיד-חכם. וכן פצדקה: קח, אדם חייב לתרום, ומאיך, אומרים לו שלא לבזבז יותר מחומש (כתיו' טו). אם יחמיר שלא לתרום יותר מדי — אזי עלול להיכשל פאירנית צדקה כפי כוחו (עיי' שם טו); ואם יקפיד מאוד לתת צדקה בכל מצב כלכלי, קרוב הוא לעבור מבלי קשים על הלכות אחרות. שמעתי למשל, על משפחה המקפידה להפריש מעשר-כספים לצדקה, בעוד חשבון-הבנק שלה מצוי באופן קבוע במצב של משיכת-יתר ("מינוס" בלע"ז). זוהי דוגמה מצויינת, כיצד גוררת ההקפדה (המבורכת כשלעצמה) בנושא אחד, קולא שאינה פשוטה כלל ועיקר דיני ריבית.

וכן הלאה: התחללות בארץ היא מצווה גדולה; אלא שמגורים בישוב

שגורם לרב קודת-רוח: צדוה לכך שהתורה היא הנסיס לתיקון לשון-הרע, יש בכך שסוד הקטורת ירד לעולם רק לאחר שזכה משה בתורה! בדגע שינצח משה בויכוח עם המלאכים והעולם זכה בתורת החיים, נחלש כוח המוות, עד שינאל" מלאכו למסור למשה את סוד הקטורת המצילה בעת מגפה (שבת פט: .."מיד, כל אחד ואחד [מהמלאכים] נעשה לו [למשה] אוהב, ומסר לו דבר.. אף מלאך-המוות מסר לו דבר וכו'").

לידע ולהבין בתכמיסי היצר

שובה ישראל עד ה' אלקיך (הושע י"ד) לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו חוזר אצל אביך, אמר להם איני יכול. שלח אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול לפי כוחך ואני בא אצלך בשאר הדרך, כך אמר להם הקב"ה (זכריה א' שובו אלי ואשובה אליכם (פסיקתא רבתי פרשה מ"ה אות ט').

הנה מודעת זאת דאפילו רשעי ישראל המה מלאים חרטות על מה שכבר חטאו (מוכא בשבט מוסר ע"פ הגמ' נדרים ט' ע"ב), וכפנימיותם אינם רוצים כלל לחטוא ולצער את קונם ח"ו, וגם אחר שהתגבר עליהם היצר הרע והם כבר נמצאים במצודתו, מתעורר בהם לכס מדי פעם בפעם לשוב מדרכם הרעה, אלא שדיקא אז ברגעי חשבון הנפש המזדמנות להם - מכניס בהם היצר מחשבות עמוקות שרוכס נובעות מאותה אמת הפנימית, מעצם אמיתות של הנשמה הישראלית - באמרו: אם אכן רצונך לשוב - צריך לשוב בשלימות כדבעי מעומק הלב בנפש זכה וטהורה, ללא כל פניות זרות, וזה בודאי לא תוכל, כי הרי הנך מלא פגמים... וכיוצא באלו, טענות שונות ומשונות שהאדם מעלה על דעתו... ומכח "אמת" זו הוא מדחה ומחדיר בלבו את המסקנא האיומה, כי הוא לאחר כל מה שחטא ועיוה ופשע, כבר לא יוכל לשוב, ולעולם לא יוכל לעזוב את דרכו הרעה עקב שפלות מדריגתו, ומראה לו ומוכיח לו בהוכחות ברורות מן התורה ומן הגמרא שהוא כבר לא יוכל לתקן את מה שעיוות הן בדברים שבין אדם למקום והן בדברים שבין אדם לחבירו, ומפילו במלכודת יותר עמוקה, וחוזר שוב לסורו לחטוא ולגזול ולחמוס ולעשות הרע בעיני ה' (ועיין בליקו"ה הלכות ריבית הלכה א' אות כ"ד)

והוא הדין אצל היראים, אף להם מוצא הבעל דבר אותה עצה לעכב את התקדמותם בדרך עבודת ה'. כי בזמן שנמצאים במצב של שינה

ותרדמה ממלאכת שמים - בודאי אז משיג הבעל דבר את שלו. אמנם תיכף כשמתחילים להתעורר להכנס בעבודת השי"ת - מיד מפעיל הבע"ד את אחד מטכסייו המוצלחים, שמוסיף לו התעוררות יותר ממידתו ויותר מהכלים שיש לו לפי מדריגתו, ומגלה לו חומרות יתירות או דברים שאינו יוצא ידי חובתו בהם או שאינו יכול לעמוד בהם, בבחינת באורח זו אהלך טמנו פח לי, ומחוסר אונים מתחיל לסגת מכל ההתעוררות שעלתה בלבו ובמחשבתו, עד שהוא מתייאש ונופל לגמרי, כעין עצת עשו הרשע, שאחר שראה שלבן וגם הוא אין יכולים להתגבר על יעקב אבינו בכח - ניסה להציע לו לבא לעזרתו, כמו שכתוב (בראשית ל"ג) אציגה נא עמך מן העם אשר אתי - אוסיף לך עוד חסידים, היינו בדרך התקרבות ודרך האמת כביכול, וכך הוא מנצח אפילו את היראים. וכמו שכתב החיד"א על הפסוק (איכה א') גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה - כלומר שנשארו עניים מהמצוות על ידי שהוסיף עליהם רוב עבודה - ריבוי חומרות במצוה אחת.

ומובא משל נאה (כמדומה מהרה"ק מקוזמיר זי"ע) שבידי הגנבים ישנו טכסים שכשרוצים לגנוב איזה רכוש גדול מחנות של תכשיטים - הרי הם נכנסים לתוך החנות במסוה של קונים תמימים, ואחד מהם חוטף איזה תכשיט וכורה, ובעל החנות יוצא את חנותו לרדוף אחריו, באותה שעה מרוקנים שאר הגנבים את החנות מכל חפצי ערך שבה, והם חפצים השווים מאה פעמים מערך הגניבה של הגנב הראשון, וכשחוזר בעל החנות והנה שוד ושבר: כלל לא היתה כדאי הריצה אחר החפץ היחיד ולאבד בכך הון רב...

ובדרך ערמומית עקלקלה זו נוהג הבע"ד עם האדם, שבאמצעות הסחת דעת האדם לדבר אחד ולחומרה אחת - שודד ממנו את כל התורה והמצוות ומאבד לו את כל חייו הנצחיים.

ולאור כל זאת, מי יודע כמה חוטאים נשארו דבקים ברשעותם, וכמה גוזמאות של חטאים ועוונות נוספו בעולם, וכן כמה מספרים רבים

ועצומים של מצוות ומעשים טובים ולימוד התורה הקדושה נחסרו מן העולם בעטיים של החשבונות הללו, שנראים לכאורה כבאים מצד האמת ולטובת האדם, אבל כל כולם אינם אלא לרחק את האדם מעבודתו יתברך ולהרבות את הרע בעולם.

סיפר לי הרה"ח ר' גדליה קעניג זצ"ל מיהודי אחד, אשר בכל יום בעת הנחת תפילין עלו לו במוחו ספקות בכשרות התפילין שהוא עומד להניח, החל מהריבוע ומהפרודות, ואח"כ מהגידים והרצועות ואותיות שונות, והספקות הללו לא הזניחוהו כל העת שהתפילין היו על ראשו ועל זרועו, והטרידוהו עד למאד. והדבר נמשך זמן רב בכל יום ויום זמן כביר, והעצבות והיגון התגברו עליו עד שכיום מן הימים הפסיק לגמרי מלהניח תפילין רח"ל. וללא כל ספק - זו היתה כונת הבע"ד שהכניס בו שאלות וספקות שכביכול מקורם נובע מ"פרומקייט", ולכסוף הפסיד הכל רח"ל.

מלאך מזיק

ובא וראה מה שכתב רבינו בריש ליקוטי מוהר"ן (סימן א') לפרש את מאמר רבה בר בר חנא: האי גלא דמטבע לספינתא - שהיגר הרע (האי גלא) רוצה להטביע את החשיבות של האיש הישראלי (ספינתא מרמו על חשיבות מלשון ספון וחשוב) ומתחזא כי צוציתא דנורא חירותא ברישא [שהגל נראה כיש לו אש לבנה בראשו] ופירש רשב"ם: אש לבנה, ומלאך מזיק הוא, היינו שמתלבש במצוות. ונראה לומר שכוונתו שמתלבש באלו המצוות והאמת הנ"ל שכל מגמתם לרחק את האדם ולהטביע את הספינה לגמרי ה"י.

זהירות בחשבון הנפש

וראיתי דבר מבהיל בספר סור מרע (מהרה"ק מזידיטשוב זי"ע) על הפסוק ויבא הביתה לעשות מלאכתו, ומתרגמינן "למיבדק פנקסי חושבניה" - לעשות חשבון הנפש, ועל ידי זה נפל לעצבות, וכמעט